

CZY ZNAJOMOŚĆ STRATEGII JEST W WARSZTACIE KAŻDEGO TŁUMACZA NIEZBĘDNA? (O STRATEGII TEORETYCZNIE)

Zajmowanie się strategią może prowadzić badacza na manowce. Strategia jest nadużywana i wykorzystywana do różnych celów; ale czy na pewno niezbędna w warsztacie tłumacza? Niełatwo jest ująć to zagadnienie, szczególnie że przeobrażająca się strategia we współczesnym przekładoznawstwie wciąż wymyka się schludnemu, systematycznemu opisowi. A jednak, wchodząc w „grę” tłumaczeniową, możemy posłużyć się strategią, zmierzając do „wygranej”. Strategią, czyli...?

Podążając za tokiem myślenia Edwarda Balcerzana, połączmy strategię przekładową z odtwórczą rolą tłumacza:

Praca tłumacza nie wydaje się na ogół zajęciem tajemniczym. Przeciwnie: gdyby w mniemaniach powszechnych szukać najbardziej elementarnych różnic między pisarstwem oryginalnym a przekładaniem utworów literackich – pierwszym dowodem nietożsamości obu dziedzin okazałoby się bodaj właśnie to, że akt poczęcia dzieła oryginalnego stanowi zawsze niepochwytną tajemnicę (lub wyrafinowaną łamigłówkę), podczas gdy wykonanie przekładu to proceder jakby racjonalny i podlegający rzeczowemu opisowi (Balcerzan 1998: 107).

Na tej racjonalności można oprzeć wykorzystanie strategii w dydaktyce, o czym później. W kontekście dywagacji na temat problematyki przekładu w badaniach literackich Balcerzan wprowadza innowacyjną koncepcję strategii, a mianowicie:

[...] w pracowniach tłumaczy i w gabinetach badaczy przekładu różnicują się szkoły, kierunki, metody, które nazywam (co w dużym stopniu jest kwestią umowną, a po części też sentymentalną) **strategiami** – mając na myśli złą-

czenie teorii i praktyki, a dokładniej – zespolenie wizji przekładu w kulturze z odpowiadającym danej wizji zbiorem ustaleń technicznych, czy – jak to dowcipnie nazywa Andrzej Litwornia – z „instrukcją obsługi” (translatorską lub translologiczną) (Balcerzan 1998: 192).

W pewnym sensie ta „instrukcja obsługi” jest czymś niezbędnym w warsztacie tłumacza. Na pewno trzeba dostrzec horyzont poznawczy, a nie tylko wąsko kontrastywny. „Instrukcja strategiczna” również nie może być algorytmicznym spisem poleceń, których wykonanie gwarantuje sukces przekładowy, może natomiast stanowić wytyczną, jakby drogowskaz. Obranie innej drogi niż ta wyznaczona drogowskazem wiązałoby się z konsekwencjami, których świadomość chroniłaby tłumacza przed niewłaściwym wyborem, a uniknięcie niepożądanego efektu (jakkolwiek ów efekt miałby być określany w konkretnych sytuacjach i zadaniach przekładowych) byłoby dla tłumacza celem jego działania.

Prześledzenie historycznego użycia pojęcia „strategia” w mówieniu o przekładzie byłoby przedsięwzięciem niezwykle ciekawym, ale znacznie przekraczającym ramy jednego artykułu. Dlatego rezygnując z historii, ograniczę się do współczesnego meritum i podam kilka możliwych sposobów postrzegania strategii, zaczynając od przeglądu źródeł encyklopedycznych, a następnie analizując konkretny przypadek posługiwania się tym pojęciem w literaturze przedmiotu.

Tabela 1: Przegląd terminów „procedura”, „strategia”, „technika” w słownikach i encyklopediach przekładoznawczych

<i>Źródło</i> Pojęcie	<i>Tezaurus terminologii translatorycznej</i> (1993)	<i>Dictionary of Translation Studies</i> (1997)	<i>Routledge Encyclopedia of Translation Studies</i> (1998)	<i>Mała encyklopedia przekładoznawstwa</i> (2000)	<i>Terminologia tłumaczenia</i> (2004)
procedura	procedura lingwistyczna	∅	∅	∅	∅
strategia	strategia tłumaczeniowa (językowa, interakcyjna, komunikacyjna, tłumaczenia pisemnego, tłumaczenia ustnego)	∅	strategies of translation	∅	strategia tłumaczenia

technika	technika przekładu = technika tłumaczeniowa (kompensacja, amplifikacja, generalizacja itd.)	∅	∅	∅	technika tłumaczeniowa / technika przekładu
-----------------	---	---	---	---	---

Zestawienie pojęć „procedura”, „strategia” i „technika” z kilku słowników i encyklopedii przekładoznawczych (Tabela 1) dokumentuje ich znikomy status terminologiczny. W większości analizowanych kontekstów są używane zamiennie lub w ogóle nie pojawiają się jako odrębne hasła.

Przyjrzyjmy się teraz, jak omawiane pojęcia stosowane są przez przekładoznawców w literaturze przedmiotu. Przedstawiona poniżej analiza przypadku opiera się na materiale z wybranej monografii o charakterze metodyczno-przekładoznawczym, a zagadnienie strategii występuje tu w odniesieniu do procesu nauczania przekładu, stąd analizowane przykłady stanowią dogodny dla nas materiał egzemplifikujący funkcjonowanie kontekstowe badanego terminu.

Analiza przypadku

Analizowany tekst: *Multiple Voices in the Translation Classroom* Marii Gonzáles Davies z 2004 roku.

Przykładowe konteksty językowego użycia pojęcia „strategia” (w nawiasach strony oryginału, a w liniach poniżej polskie wersje zdań w tłumaczeniu autorki artykułu):

- * teach **translation strategies or procedures** (21)
(uczyć **strategii i procedur tłumaczeniowych** 21)
- * naturalization (naturalising) or exoticising **strategies** (22)
(strategie naturalizacji (naturalizujące) lub egzotyzyzacji 22)
- * awareness and use of **strategies** (42)
(świadomość i użycie **strategii** 42)
- * non-automatic **translation strategies** – require conscious deliberation by the translator and changes in the text, for instance, additions and

explicitation, reduction, compensation, rephrasing, paraphrasing, or even omission (66)

(nieautomatyczne **strategie tłumaczeniowe** – wymagają świadomej rozważki tłumacza i zmian w tekście, na przykład rozwinięcia i wyjaśnienia, redukcji, kompensacji, przeformułowania, parafrazy lub nawet opuszczenia 66)

* reflection on the **strategies or procedures** that can be used to solve potential problems (84)

(refleksja na temat **strategii czy procedur**, którymi można się posłużyć przy rozwiązywaniu potencjalnych problemów 84)

* The students write up a list of **strategies or procedures**. A few suggestions:

- translate literally when possible
- describe the ingredients
- describe the cooking process
- make up a new word or expression
- choose a similar dish in the target language (86)

(Studenci piszą listę **strategii lub procedur**. Kilka sugestii:

- w miarę możliwości tłumacz dosłownie
- opisz składniki
- opisz proces gotowania
- wymyśl nowe słowo lub wyrażenie
- wybierz podobną potrawę w języku docelowym 86)

* The students are made aware of the issue of [...] the different **strategies** they can use to transfer cultural references (86)

(Przedstawia się studentom [...] różne **strategie**, którymi mogą się posługiwać przy przenoszeniu odniesień kulturowych 86)

* to suggest different **strategies and procedures** to solve potential translation problems related to cultural references (88)

(zasugerować różnorodne **strategie i procedury** w celu rozwiązywania potencjalnych problemów tłumaczeniowych związanych z odniesieniami kulturowymi 88)

* to translate following a naturalizing or exoticising **strategy** (98)

(tłumaczyć zgodnie ze **strategią** udomawiania lub egzotyzacji 98)

* Students must read bibliography on naturalizing and exoticising **translation strategies and procedures** (98)

(Studenci muszą zapoznać się z bibliografią na temat **strategii i procedur tłumaczeniowych** udomawiania i egzotyzacji 98)

* discuss **strategies and procedures** that may be used (124)

(przedyskutować, którymi **strategiami i procedurami** można się **posłużyć** 124)

* They discuss possible **strategies** to be used when translating (125)

(Dyskutują nad **strategiami, którymi można posłużyć się w tłumaczeniu** 125)

* to briefly touch upon ongoing debates in Translation Studies such as degrees of fidelity, **strategies**, theoretical approaches and so on (130)

(krótko nawiązać do trwającej debaty przekładoznawczej na temat stopnia wierności, **strategii**, podejść teoretycznych itp. 130)

* Transference skills. Using **strategies** to bridge languages and cultures (167)

(Umiejętności transferowe. Używanie **strategii** w celu budowania mostów między językami i kulturami 167)

* to analyse **the translation strategies** observed in the different texts (175)

(analizować **strategie tłumaczeniowe** zauważone w różnych tekstach 175)

* to reflect on the process and **strategies** followed to solve linguistic errors and cultural transposition (182)

(przemyśleć procesy i **strategie** użyte w celu likwidacji błędów językowych i transpozycji kulturowej 182)

* Decision-making skills: problem-spotting and solving, creativity and **strategy** development (189)

(Umiejętności decyzyjne: dostrzeganie i rozwiązywanie problemu, kreatywność i rozwój **strategii** 189)

* Brainstorming and choosing **procedures**: considering a range of specific acceptable **translation procedures** such as explicitation, footnotes, calques, cultural adaptations, exoticising, reformulations, substitutions, omissions, additions (190)

(Burza mózgów i wybieranie **procedur**: rozpatrywanie różnych szczegółowych akceptowalnych **procedur tłumaczeniowych** takich jak wyjaśnianie, przypisy, kalki, adaptacje kulturowe, egzotyzacja, przeformułowania, substytucje, opuszczenia, rozszerzenia 190)

* The teacher and the students can reach an agreement as to the operative definitions of translation problem, **strategy**, procedure and solution [...]. Gradually, the use of **strategies** and the application of solutions can be internalized (192).

(Nauczyciel i studenci mogą osiągnąć porozumienie co do operatywnych definicji problemu tłumaczeniowego, **strategii**, procedury i rozwią-

zania [...]. Stopniowo przyswajane jest posługiwanie się **strategią** i stosowanie rozwiązań 192).

W swojej zasadniczo metodycznej publikacji Gonzáles Davies, mówiąc o strategii głównie jako o narzędziu dydaktycznym i sposobie rozwiązywania dylematów przekładowych (84), jest w pewien sposób reprezentatywna dla ogólnych tendencji posługiwania się tym pojęciem w przekładoznawstwie – w różnych znaczeniach i kontekstach, niekiedy z pełną konsekwencją i jednoznacznością terminologiczną. Strategie występują u autorki na przykład jako globalna metoda kulturowej asymilacji tekstu docelowego (22), jako mechanizmy mentalne (66), jako decyzje szczegółowe (86), jako pojęcie abstrakcyjne (130), jako wynik zastosowania mechanizmów transferowych (190). Autorka wymiennie używa pojęć „strategia” i „procedura” (np. podając wyjaśnienie jako przykład raz jednej, raz drugiej), niekiedy wprowadzając niejasne rozgraniczenie w zestawieniu „procedury i strategii” (21, 84), nie komentuje też różnic między strategią i procedurą, uznając je za terminy oczywiste i niewymagające definiowania. Jak wspomniałam, jej praca ma charakter metodyczny, a nie teoretyczno-przekładoznawczy, co poniekąd usprawiedliwia dosyć arbitralne potraktowanie i tak niejednoznacznych pojęć, niemniej wskazuje na istnienie pewnej niestabilności i nieścisłości na tym polu terminologicznym.

Taksonomie strategii

Większość opracowań dotyczących strategii zaczyna się od apologetycznego komentarza na temat braku gruntownych opracowań tego zagadnienia w literaturze przekładoznawczej (Wilss 1982, Jääskeläinen 1993, Kirby 1993, Kwieciński 2001), mimo że generalnie przełom lat 80. i 90. ubiegłego wieku charakteryzował się wzmożonym zainteresowaniem strategiami przekładowymi, co szczególnie uwidoczniło się w psycholingwistycznych analizach procesu tłumaczenia; w innych obszarach przekładoznawstwa natomiast traktowano strategię jako termin poniekąd niedodefiniowany lub definiowany pragmatycznie i szeroko.

Systematyzując wiedzę o strategiach tłumaczeniowych, stwierdzamy, że ich taksonomie opierają się na różnych podstawach. Mamy zatem kategorie procesualne (psycholingwistyczne), strukturalno-językowe, kognitywne, pragmatyczne (kulturowe) i tekstowe. Jest bardzo wiele

podziałów, w ramach których istnieją kategorie wzajemnie się na siebie nakładające, ale na ogół wyznacznikami podziału są :

- skala zasięgu (strategie makro- ogólne, mikro- lokalne);
- czynnik świadomości (strategie świadome, nieświadome);
- środek przekazu (strategie przekładu ustnego i pisemnego);
- typy tekstów (np. strategie w przekładzie literackim);
- poszczególne etapy procesu tłumaczenia (strategie przygotowawcze, strategie rozumienia tekstu, strategie wyboru, strategie sprawdzania);
- wiedza (strategie deklaratywne i proceduralne);
- konkretne zjawiska kulturowe czy semantyczne (np. strategie tłumaczenia humoru).

Najobszerniejsze opracowanie strategii na gruncie polskiego przekładoznawstwa daje Kwieciński (2001), wyszczególniając istotne definicje i klasyfikacje. W nowszej taksonomii Nerlicki (2003: 211–218) dzieli strategie według komponentu deklaratywnej i proceduralnej wiedzy językowej, na których bazuje kompetencja tłumacza. Poniżej proponowana kategoryzacja strategii powstała w wyniku moich obserwacji i analizy wielu istniejących taksonomii, w tym również dwóch powyższych, a zasadniczymi wyznacznikami są kolejno:

- a) struktura językowa tekstu,
- b) etap procesu tłumaczenia,
- c) wiedza pragmatyczna tłumacza,
- d) kulturowy element obcości w tekście.

Upraszczające etykiety sygnalizują motyw, który definiuje daną grupę strategii; należy przy tym pamiętać, że żaden podział nie może być całkowicie sztywny.

a) Strategie strukturalne

Najbardziej osadzone w kontrastywnym porównywaniu oryginału z tłumaczeniem i analizą błędów tłumaczeniowych są strategie w ujęciu strukturalnym (np. Nida 1969, Newmark 1991, Baker 1992, Pieńkos 1993, Chesterman 1997). Zasadniczym odejściem od oryginału pod względem cech formalnych jest zastosowanie strategii opuszczenia, dodania lub substytucji. Konieczne opuszczenia i dodania są wynikiem rozbieżności strukturalnych między językami wyjściowym i docelowym, i są to działania w obszarze struktury słowa, grupy słownej lub zdania. Strukturalne zmiany wobec języka wyjściowego mogą być obligatoryjne (patrz Żmudzki 2005), a zatem wynikać z inherentnych różnic strategicznych między językami. W profilu strukturalnym mieści się siedem kla-

sycznych procedur Vinay'a i Darbelneta (wersja francuska: 1958, wersja angielska: 1995), których pionierskie opracowanie bazuje na kontraście angielsko-francuskim.

b) Strategie psycholingwistyczne

Przełom w niekonsekwentnym, niespójnym i niejednoznacznym traktowaniu strategii nastąpił wraz z rozwojem badań psycholingwistycznych nad przekładem (Gerloff 1986, Krings 1986, Séquinot 1988). Praca Lörshera (1991), opierająca się na psycholingwistycznej koncepcji Faercha i Kaspera (1984), była tu niewątpliwie ważnym przyczynkiem. U Lörshera strategia służy do opisu i badania procesu tłumaczenia i bazuje na trzech kryteriach określanych jako *problem-orientedness*, *potential-consciousness* i *goal-orientedness* (problematyczność, świadomość i celowość). Problematyczność jest wyraźnie uwzględniana w definiowaniu strategii, a jej brak oznacza fazę transferu niestrategicznego, czyli taką, w której proces przekładu przebiega niejako automatycznie, bez świadomie rozwiązywanych problemów tłumaczeniowych.

W ujęciu psycholingwistycznym strategii łączą się z etapami procesu tłumaczenia i odnoszą się do mechanizmów psychologicznych tłumacza, np. szukania informacji, inkubacji, inferencji, monitorowania, rozwiązania problemu.

c) Strategie pragmatyczno-kognitywne

Interesujący pogląd na strategię z uwzględnieniem kognitywnych procesów aktywizowania pokładów wiedzy przedstawia Séquinot: „Im więcej dowiadujemy się na temat pracy mózgu, tym wyraźniej widzimy, że rozumienie języka i jego produkcja zależą zarówno od przechowywanej wiedzy, jak i od strategii jej aktywowania lub sięgania po nią” (1988: 79; tłum. MP)

Strategie pragmatyczno-kognitywne wiążą się ze schematami mentalnymi i wyrównywaniem poziomu wiedzy o świecie, z rodzajem dopasowania doświadczenia intelektualnego do zakresu wiedzy pragmatycznej, które są różne u odbiorcy oryginału i odbiorcy przekładu. Konieczność uzupełniania wiedzy w tekście docelowym prowadzi np. do strategii wyrażania *explicite* tego, co w tekście wyjściowym jest *implicitne*. Najbliższa kognitywnej zmianie perspektywy jest modulacja według Vinay'a i Darbelneta; inne strategie to np. selekcja informacji, fuzja, rozszerzenie koncepcyjne, rozszerzenie (rozwińcie) definicyjne, koordynacja, ukry-

cie, wyjaśnienie, zmiana obrazu świata: konkretyzacja, zmiana perspektywy, dynamizacja, dookreślenie, uogólnienie.

d) Strategie kulturowe

Element kulturowy jako istotny czynnik w kształtowaniu świadomości i wiedzy jest wyznacznikiem tłumaczenia strategicznego. Określanie pozycji przekładu na skali obcości zajmował się Venuti (1995); wprowadzona przez niego opozycja między egzotyzacją (*foreignisation*) a udomowieniem (*domestication*) należy do kanonu pojęć przekładowych. Rolę tłumacza w aktywizowaniu obcości w odbiorze przekładu ukazuje Lewicki:

Na poziomie strategii tłumacz kieruje się różnymi motywami, kształtującymi różne cele strategiczne. Cele te mogą występować oddzielnie lub łącznie. Są nimi najczęściej:

- a) dążenie do egzotyzacji tekstu (wywołania u odbiorcy wrażenia egzotyczności, niezwykłości opisywanego środowiska i jego języka);
- b) względy poznawcze [...];
- c) przedkładanie przez tłumacza wymogu „wierności” przekładu nad jego „naturalność” (2000: 137).

Można więc oceniać tekst przekładu w kategoriach strategicznego wyboru egzotyzacji, a założenia strategiczne, nie tylko oczywiście przy strategiach kulturowych, przejawiają się w konsekwencji kroków tłumacza i jego śladów w tekście (Dąbska-Prokop 1997).

W polskich badaniach przekładoznawczych o silnej orientacji literackiej mówi się o strategiach tłumaczeniowych w odniesieniu do konkretnych przypadków literackiego przekładu (np. transformacje kulturowe, estetyczne i leksykalno-semantyczne w przekładzie baśni, strategie tłumaczenia literatury dziecięcej, strategie tłumaczenia poezji Leśmiana itp). W przekładzie literackim wykorzystywane są strategie strukturalne, kognitywno-pragmatyczne, stylistyczne i kulturowe. Nie umieszczono ich w odrębnej grupie, gdyż współczesne przekładoznawstwo europejskie nie skłania się ku podziałom opartym na typach tekstów, a szczególnie na rozróżnieniu literackości i nieliterackości, które występuje przemożnie w polskiej literaturze przekładoznawczej. Kiedy więc określamy strategię przekładową i wpisujemy ją do konkretnej kategorii, powinniśmy pamiętać, według jakich parametrów wyznaczamy ten podział i jakie przyjmujemy wskaźniki definicyjne. Ilustrowanie podanej taksonomii strategicznej wymagałoby obszerniejszego potraktowania, gdyż przykłady bez

dostatecznego kontekstu mogłyby bardziej skomplikować i tak niezupełnie przejrzysty obraz niż go właściwie pokazać, dlatego w niniejszej – tak określonej w tytule – teoretycznej dyskusji z przykładów rezygnuję.

Nauka strategii

Ponieważ status terminologiczny strategii w przekładoznawstwie do niedawna był nikły, na strategiach nie koncentrowano się również w kształceniu tłumaczy. Jeszcze w 1993 roku Kirby mówił: „do dziś pojęcie »strategia« nie zajmowało kluczowej pozycji w dyskusjach nad pedagogiką przekładu” (tłum. MP) i wymieniał powody, dla których tak się działo:

1. Prowadzone w poprzednich dekadach studia nad językiem, mające duży wpływ na naukę przekładu, podkreślały aspekt wrodzoności, postrzegając uczenie się jako proces naturalny, w którym rola nauczyciela jest znikoma.

2. Silny trend literacki w nauce o przekładzie wpływał na odbiór języka obcego przede wszystkim w kategoriach artystycznych (Kirby 1993: 387).

Skupiano się generalnie na formie tekstu docelowego, a nie procesie jego tworzenia. Stąd minimalne znaczenie refleksji nad strategią. Od tego czasu przeprowadzono wiele badań przekładoznawczych, na przykład dotyczących tzw. TAP, czyli protokołów głośnego myślenia (ang. *Think-Aloud Protocols*), które uzasadniają wykorzystanie strategii w kształceniu tłumacza. Zmiana w ogólnym podejściu do metodyki przekładu przyniosła także nowe podejście do strategii. Postrzeganie wrodzoności jako mniej istotnego czynnika spowodowało wzrost „interwencyjnej” roli nauczyciela przekładu, a także zwiększenie „strategicznego” w nauczaniu przekładu. Większy nacisk kładzie się na planowe działania tłumacza w procesie przekładowym oraz na konsekwencje zastosowanych rozwiązań. W stosowanym przeze mnie w praktyce dydaktycznej modelu kompensacyjnym (Piotrowska 2002) strategia jest wyraźnie odróżniana od techniki (procedury przekładowej). Według założeń tego modelu zaprezentowane typy strategii (a, b, c, d) mogą działać na poziomie globalnym albo lokalnym, a wtedy są właściwie procedurami. Strategia jest obierana przez tłumacza w konkretnym zadaniu. Zgodnie z nią tłumacz posługuje się poszczególnymi procedurami do rozwiązywania jednostkowych problemów przekładowych. Rozróżnienie to obrazuje poniższa tabela:

Tabela 2: Parametry definicyjne strategii i procedury przekładowej

Strategia (decyzje ogólne)	Procedury (decyzje szczegółowe, techniki)
1. globalna (obejmuje holistycznie zadanie tłumaczeniowe)	1. lokalne, jednostkowe (dotyczą poszczególnych jednostek tłumaczeniowych)
2. poprzedzająca (w jej wyniku stosowane są procedury)	2. następujące (wynikają z przyjętej strategii)
3. tekstowa i makro-kontekstowa (dotyczy całego zadania tłumaczeniowego, np. tekstu pisanego)	3. problemowe i mikro-kontekstowe (stosowane w celu rozwiązania konkretnego problemu)
4. abstrakcyjna (dotyczy koncepcji)	4. konkretne (dotyczą konkretnych rozwiązań)
5. ogólna (celem jest wykonanie zadania tłumaczeniowego)	5. celowe (skierowane na osiągnięcie zamierzonego celu)
6. dominująca (nadrzędnie determinuje wybór techniki)	6. podrzędne (podlegają obranej strategii)

strategia: globalne podejście (polityka) tłumacza zorientowane na cel i kontekst zadania przekładowego; metoda przyjęta w stosunku do konkretnego transferu komunikatu z języka wyjściowego do docelowego;
technika (procedura) przekładowa: konkretne rozwiązanie proceduralne przyjęte przy wypełnianiu luki tłumaczeniowej w zetknięciu z problemem przekładowym.

Tak rozumiana strategia jest zwornikiem procesu decyzyjnego tłumacza, który uznajemy w pewnym sensie za metaforę przekładu, a równocześnie za dydaktyczne hasło wywoławcze odnoszące się do realiów tłumaczenia. Proces decyzyjny kompleksowo obejmuje zadanie tłumaczeniowe, w którym tłumacz rozwiązuje pragmatyczne problemy tłumaczeniowe odnoszące się do sytuacji, odbiorcy i celu tłumaczenia, a nie tylko transfer tekstu, brane są więc pod uwagę aspekty: osobowy, językowy, tekstowy i kulturowy. Tłumaczenie strategiczne polega na procesie podejmowania decyzji, a więc jest realizacją strategii i konsekwentnie stosowanych technik.

Powyższa analiza pozostaje tylko jedną z wielu podejmowanych przez przekładoznawców prób zmagania się z pojęciem strategii. Próba o tyle sensowną, że przy założeniu, zgodnie z którym strategia w warsztacie tłumacza jest podstawą działania, teoretyzując na jej temat, a więc sprzę-

gając teorię z praktyką, wspomagamy tę drugą. Znajomość dostępnych strategii tłumaczeniowych i ich kontekstowego zastosowania, a także świadomość skutków użycia danej strategii i procedur w konkretnym zadaniu tłumaczeniowym, świadczą o profesjonalnym warsztacie współczesnego tłumacza i są niezbędnym elementem jego kompetencji. Zasadniczą kwestią jest podkreślenie znaczenia myślenia strategicznego oraz uznanie elementów decyzyjnych za kluczowe w procesie kształcenia świadomości tłumacza, którą mogą do pewnego stopnia kształtować odpowiednie metody i procedury dydaktyczne, ale ten temat wymagałby objaśnienia w odrębnym artykule.

Bibliografia

- Baker M. 1992. *In Other Words*, London: Routledge.
- Balcerzan E. 1998. *Literatura z literatury (strategie tłumaczy)*, *Studia o przekładzie* 8, P. Fast (red.), Katowice: Śląsk.
- Chesterman A. 1997. *Memes of Translation*, Amsterdam–Filadelfia: Benjamins.
- Dąbska-Prokop U. 1997. *Śladami tłumacza. Szkice*, Częstochowa-Kraków: Educator – Viridis.
- Faerch C., Kasper G. 1984. „Two Ways of Defining Communication Strategies”, *Language Learning* 34.
- Gerloff P. 1986. „Second Language Learners’ Reports on the Interpretive Process: Talk-Aloud Protocols of Translation”, *Interlingual and Intercultural Communication: Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*, J. House, S. Blum-Kulka (red.), Tybinga: Gunter Narr.
- González Davies M. 2004. *Multiple Voices in the Translation Classroom*, Amsterdam–Filadelfia: Benjamins.
- Jääskeläinen R. 1993. „Investigating Translation Strategies”, *Recent Trends in Empirical Translation Research. Studies in Languages No 28*, S. Tirkkonen-Condit, J. Lafling (red.), Joensuu.
- Kirby J.P. 1993. „On the Use of Strategies in Translation”, *Translation and Meaning. Part 2*, B. Lewandowska-Tomaszczyk, M. Thelen (red.), Maastricht: Rijkshogeschool Maastricht, Faculty of Translation and Interpreting.
- Krings H. P. 1986. „Translation Problems and Translation Strategies of Advanced German Learners of French”, *Interlingual and Intercultural Communication: Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*, J. House, S. Blum-Kulka (red.), Tybinga: Gunter Narr.

- Kwieciński P. 2001. *Disturbing Strangeness. Foreignisation and Domestication in Translation Procedures in the Context of Cultural Asymmetry*, Toruń: Edytor.
- Lewicki R. 2000. *Obcość w odbiorze przekładu*, Lublin: UMCS.
- Lörscher W. 1991. *Translation Performance, Translation Process, and Translation Strategies*, Tybinga: Gunter Narr.
- Nerlicki K. 2003. „Wiedza deklaratywna i proceduralna w kontekście rozwoju kompetencji translatorskiej”, *Teoria i dydaktyka przekładu. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Wydział Filologiczny Wszechnicy Mazurskiej w Olecku. Olecko 28-29.05.2001*, K. Hejwowski (red.), Olecko: Wszechnica Mazurska.
- Newmark P. 1991. *About Translation*, Clevedon–Filadelfia–Adelaida: Multilingual Matters.
- Nida E.A., Taber Ch. 1969. *The Theory and Practice of Translation*, Leiden: Brill.
- Pieńkos J. 1993. *Przekład i tłumacz we współczesnym świecie. Aspekty lingwistyczne i pozalingwistyczne*, Warszawa: PWN.
- Piotrowska M. 2002. *A Compensational Model for Strategy and Techniques in Teaching Translation*, Kraków: AP.
- Séguinot C. 1988. „A Study of Student Translation Strategies”, *Language in Performance, Empirical Research in Translation and Intercultural Studies. Selected Papers of the TRANSIF Seminar*, S. Tirkkonen-Condit (red.), Tybinga: Gunter Narr.
- Wilss W. 1982. *The Science of Translation. Problems and Methods*, Tybinga: Gunter Narr.
- Venuti L. 1995. *The Translator's Invisibility*, Londyn–Nowy Jork: Routledge.
- Vinay J.-P., Darbelnet J. 1995. *Comparative Stylistics of French and English. A Methodology for Translation*, Amsterdam–Filadelfia: Benjamins.
- Żmudzki J. 2005. „Ekspansja specjalistycznych tekstów docelowych w tłumaczeniu konsekwentnym.”, *Konteksty przekładowe. Język trzeciego tysiąclecia III*, M. Piotrowska (red.), Kraków: Tertium.

Słowniki i encyklopedie przekładoznawcze

- Tezaurus terminologii translatorskiej*. 1993. J. Lukszyn (red.), Warszawa: PWN.
- Mała encyklopedia przekładoznawstwa*. 2000. U. Dąmbska-Prokop (red.), Częstochowa.
- Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 1998. M. Baker (red.), London–New York: Routledge.
- Dictionary of Translation Studies*. 1997. M. Shuttleworth, M. Cowie, UK: St. Jerome.
- Terminologia tłumaczenia*. 2004. T. Tomaszewicz (przekład i adaptacja). Poznań: UAM.

Rationalising the theoretical concept of strategy in translation studies and presenting its brief terminological overview, the article focuses on taxonomies of strategies and also on their applications in the translator's workshop. "Strategic instruction" serves the didactic purpose of enhancing his/her awareness of potential problems that may occur in the translation process, thus proving its usefulness and relevance for the translator.

